

Working Paper

No. 2009.01

Morten Knudsen

En guide til litteratur om metode,
analysestrategi og videnskabsteori

INSTITUT FOR ORGANISATION

Copenhagen Business School

Kilevej 14 A, 4. sal

2000 Frederiksberg

Tlf: 38 15 28 15

Fax: 38 15 28 28

En guide til litteratur om metode, analysestrategi og videnskabsteori

Lektor Morten Knudsen
Studieleder for Master of Health Management
Institut for Organisation
mk.ioa@cbs.dk

Abstract

Workingpaperet er en guide til litteratur om metode, analysestrategi og videnskabsteori med relevans for problemorienteret samfundsvidenskabeligt projektarbejde på videregående uddannelsesinstitutioner. En række temaer præsenteres og relevant litteratur angives. Temaerne er ordnet under tre overskrifter: I. Genstand, II. Analyse og metode III. Proces, kvalitet og formalia.

Guiden er skrevet specifikt til brug på masteruddannelsen Master of Health Management på CBS, men vil også kunne finde bredere anvendelse.

Keywords

Metode, analysestrategi, videnskabsteori, samfundsvidenskab

Indhold

INDLEDNING.....	5
I GENSTAND.....	7
<i>Natur- og samfundsvidenskab.....</i>	<i>7</i>
<i>Genstanden for analyse (konstruktivisme).....</i>	<i>9</i>
<i>Aktionsforskning og studier af ens egen organisation.....</i>	<i>12</i>
II ANALYSE OG METODE.....	12
<i>Analysestrategi.....</i>	<i>12</i>
<i>Analytisk bevægelse.....</i>	<i>15</i>
<i>Erkendelsesinteresse.....</i>	<i>17</i>
<i>Metode.....</i>	<i>18</i>
<i>Dataindsamling/ data-skabelses metoder.....</i>	<i>20</i>
<i>Videnskabelige teorier.....</i>	<i>22</i>
<i>Teori-empiri-metode.....</i>	<i>23</i>
III PROCES, KVALITET OG FORMALIA.....	25
<i>Problemformulering.....</i>	<i>25</i>
<i>Genrekrav og projektarbejdet som proces.....</i>	<i>26</i>
<i>Kvalitetskriterier og videnskabsteori.....</i>	<i>27</i>
IV LITTERATUR.....	30
<i>En basispakke af metodelitteratur og videnskabsteori:.....</i>	<i>30</i>
<i>Øvrig litteratur der er henvist til ovenfor.....</i>	<i>30</i>

Indledning

Denne guide er skrevet med specifikt henblik på uddannelsen Master of Health Management (MHM) – men vil også kunne bruges på andre videregående uddannelser. På MHM er metodediskussionerne primært integreret i fagene, hvor diskussionerne kan gøres relevante i forhold til konkrete undersøgelser og projekter. Integrationen af metodediskussionerne i fagene kan dog medføre, at deltagerne mangler nogle mere generelle metode- og videnskabsteoribegreber. Det er begreber, som både er vigtige i planlægningen af projekter og i refleksionen over dem: Hvordan skaber man sine data, hvordan holder man sammen på sine analyser, hvilke antagelser baserer man sine analyser på, hvilke kvalitetskriterier opererer man med osv.

For at imødekomme behovet for mere almen metode/videnskabsteori har jeg udarbejdet denne metodeguide. Ideen med guiden er ikke at skrive (endnu) en metodebog, men kort at skitsere relevante temaer og så ellers anføre, hvor man kan læse mere om det. Det er således håbet, at guiden kan fungere som et kort man kan orientere sig efter ved udforskningen af (dele af) metode- og videnskabsteoretisk litteratur. Efter hvert tema er der indføjet en tekstboks med relevant litteratur. Temaerne er ordnet under tre overskrifter: I. Genstand, II. Analyse og metode III. Proces, kvalitet og formalia.

Jeg har ikke skrevet lige meget om hvert tema, men længden afspejler ikke (nødvendigvis) temaets vigtighed – snarere min fornemmelse af, hvor det er en fordel at folde forklaringerne lidt mere ud. Temaerne er valgt ud fra en oplevelse af relevans, bl.a. baseret på erfaring med vejledning og diskussioner med kollegaer. Der er således på ingen måde tale om en fyldestgørende redegørelse for samtlige metodiske temaer, ligesom litteratur-henvisningerne selvfølgelig ikke indeholder al potentielt relevant metode-litteratur.

Forskellen på, hvordan man skaber og arbejder med viden i undervisnings/forskningssammenhæng og så i den almindelige hverdag, er ikke mindst en forskel i refleksionsgraden. Det handler om, hvor reflekteret man er, om hvordan man skaber viden samt om hvilken rækkevidde og gyldighed denne viden har. Videnskabsteori og metodisk bevidsthed er således ikke blot en tempo-hæmmende pligt, men en central del af forskellen på hverdagsviden og videnskabelig viden. Metode og videnskabsteori leverer en række af de begreber og problemstillinger, som hjælper og kvalificerer os i refleksionen over såvel egne som

andres analyser. Der er derfor god grund til at kende centrale metodiske/videnskabsteoretiske begreber.

Man kan lære noget om metode og videnskabsteori ved at læse bøger og artikler om det. Men man lærer nok så meget ved også at praktisere en metodisk bevidsthed. Og det gør man ved at benytte sig af nogle af de metodiske/videnskabsteoretiske begreber, når man læser egne og andres tekster. Særligt de tekster man er meget optaget af (og har lyst til at lære noget af) kan man med fordel læse ud fra spørgsmål som: Hvordan er tekstens argumentation bygget op, hvilke datakilder benytter teksten, hvilke antagelser må den være baseret på?

Man kan ikke lave mad, fordi man har læst 5 kokebøger. Men kombinerer man kokebøgerne med a) egne øvelser og b) iagttagelser af andre kokkes aktiviteter, eller i hvert fald af deres færdige retter, så kan kokken komme frem i os alle. Eller mindre metaforisk: Selv om man læser 5 metodebøger, laver man ikke nødvendigvis gode projekter. Det gælder om at kombinere metode- og videnskabsteoridiskussioner med egne praktiske projekt-erfaringer og læsninger af bøger/artikler ud fra bestræbelser på at udlæse de anvendte metodiske greb.

Det kan ikke undgås, at min egen forskning i organisering med kvalitative metoder og et konstruktivistisk udgangspunkt præger guiden. Men jeg har tilstræbt en så bred fremstilling som muligt. Idet jeg forestiller mig jævnlige opdateringer af denne metodeguide, vil læseres kommentarer til blinde pletter, nyttig litteratur o.l. være meget velkommen (send en mail til mk.ioa@cbs.dk).

Der henvises i teksten til litteraturlisten i slutningen af guiden. Her finder man ligeledes en kort liste med kommenterede og særligt anbefalede bøger.

Morten Knudsen

Marts 2009

I Genstand

Nedenfor følger en række afsnit, som på forskellig vis tematiserer problemstillinger relateret til ”genstanden” for studierne.

Natur- og samfundsvidenskab

Når/hvis man kommer fra et mere natur- og sundhedsvidenskabeligt fagfelt, er det vigtigt at være opmærksom på, at der er nogle væsensforskellige træk ved den genstand man analyserer, når man analyserer henholdsvis naturvidenskabelige og samfundsvidenskabelige genstande. En af de afgørende forskelle er, at de samfundsvidenskabelige genstande forholder sig til sig selv – og til andres beskrivelser af dem. Et sygehus eller en sygehusafdeling er eksempelvis fyldt med meninger og kommunikation om sig selv, ja, nogle videnskabelige skoler vil mene, at afdelingen simpelthen *er* disse meninger og fortolkninger.

Det at genstanden har en sådan reflektiv karakter har betydning for, hvilken type viden man kan lave. Det er eksempelvis ikke muligt på samme måde som i naturvidenskaben at sigte mod formuleringen af generelle lovmæssigheder – genstandens refleksion (som kan påvirkes af de videnskabelige analyser) installerer en ubestemthed. Eksempelvis kan organisationen forholde sig til de videnskabelige analyser af dens konflikter og dermed give konflikterne en ny drejning. Ligeledes ligger det i dagligsproget, at vi forstår menneskeligt-samfundsmæssige forhold ud fra fortolkninger af motiver og hensigter, roller, normer, ansvar, planer, selvopfattelser, interesser – alt sammen noget der rummer mening og fortolkning. Omvendt forstår vi som oftest naturlige fænomener som udslag af kausale lovmæssigheder, eksempelvis vokser træet ikke, fordi det har en interesse i at vokse, men pga. nogle biokemiske processer. For MHM’eren gælder det om at omsætte denne dagligsprogsbevidsthed om forskellen mellem naturlige og samfundsmæssige fænomener til en analytisk-studiemæssig praksis. Dette er et omdiskuteret punkt, idet der også i visse samfundsvidenskabelige traditioner ligger et naturvidenskabeligt ideal om at nå frem til formuleringen af lovmæssigheder. De videnskabelige traditioner, som MHM-underviserne skriver sig ind i, mener dog, at der må gælde andre metoder og videnskabelighedskriterier når man studerer menneskelige fænomener, end når man studerer fysisk-biologiske fænomener.

Man vil i naturvidenskaben se på, hvordan uafhængige variable influerer på det, man ønsker at undersøge. Det kan være undersøgelsen af en ny behandling, af uddannelsens betydning for dødeligheden e.l. Hvis man tilrettelægger sine analyser af samfundsvidenskabelige problemstillinger på samme måde, vil man i overvejende grad bruge en masse tid på at producere ret uinteressant viden. Her må man lægge sine analyser anderledes an. Bl.a. fordi det er vanskeligere at lave eksperimenter. Det er simpelthen en anden type viden, man er interesseret i at producere. Pt. er der i samfundsvidenskaben ikke en opfattelse af, at viden er

noget der stille og roligt akkumuleres, så vi har en stadigt større mængde sikker viden. Idealet i naturvidenskabelig forskning er, at man skal være uafhængig af det man forsker i. Men det ideal er umuligt at honorere som samfundsforsker – man er selv en del af samfundet og de dominerende samfundsmæssige forestillinger gennemstrømmer ens egne tanker og forestillinger.

Det handler ikke om at slette ens hidtidige (naturvidenskabelige) måde at forstå og evt. bedrive forskning på. I stedet handler det om at blive bevidst om forskelle på natur- og samfundsvidenskabelige genstande, metoder og strategier. En vigtig del af den bevidsthed handler også om at gøre sig klart, hvor man selv kommer fra – altså oparbejde en viden om natur-/sundhedsvidenskabernes videnskabsteori. Hvilke præmisser og antagelser bygger naturvidenskabelig viden og videnskabelse på? En bevidsthed om det gør det klarere, hvordan samfundsvidenskabelig viden adskiller sig fra den naturvidenskabelige.

Litteratur:

I (Kjørup 1999: kap.4) finder man en klart skrevet videnskabsteoretisk diskussion af forskelle/ligheder mellem naturvidenskaberne og humanistiske videnskaber. Selv om MHM er samfundsvidenskabelig, gælder mange af kapitlets pointer også mere kvalitativt orienteret samfundsvidenskabelig forskning.

Selv om (Lunde og Ramhøj 1995) handler om humanistisk (og ikke samfundsvidenskabelig) forskning inden for sundhedsvidenskab, så får man alligevel en fornemmelse for nogle af forskellene mellem naturvidenskabelige og humanistisk-samfundsvidenskabelige metoder. Særligt kap. 1, 3, 4 giver nogle mere principielle forskelle på natur- og humanvidenskabelig forskning (forskningsidealer, brugen af teori, m.m.), men også delene om forskellige typer af både dataindsamling og databearbejdning viser eksempler på, hvordan human-videnskaberne går til værks.

(Andersen 1990) indleder kapitel 7 med en kort karakteristik af forskelle mellem den sociale sfære og naturens sfære. Han sætter fortolkningsmetoder som måde at gå til den sociale sfære på. Noget af pointen er, at fordi man arbejder med subjektive fænomener (nemlig mening og forståelse), så behøver analyserne ikke blive subjektive. Gennem et eksempel viser Andersen, hvordan man kan nå frem til mere generelle pointer om en given social sfære og formulere dem som handlingsforløbstyper, persontyper og endelig institutioner. (Petersson 1989) diskuterer i kapitel to ("Är samhället lagbundet?") for en tredje vej mellem på den ene side en nomologisk (stats)videnskab orienteret mod etablering af samfundsmæssige lovmæssigheder og med inspiration fra naturvidenskaberne og på den anden side historiske, partikularistiske case-analyser.

(Kirkeby 1994) beskriver under termen "objektivisme" en del af de antagelser om

erkendelse, sprog og virkelighed som kendetegner naturvidenskaben. Som kontrast sætter han fænomenologien – man kunne her sætte andre kontraster, men man kan læse fænomenologi-delen som en måde at få problematiseret objektivismens antagelser på. Teksten kræver en vis koncentration. (Kragh og Pedersen 1991) giver en god introduktion til naturvidenskabernes videnskabsteori.

Genstanden for analyse (konstruktivisme)

Man kan gøre forskellige forhold til genstand for sine analyser. Og her er det vigtigste selvfølgelig, at man forsøger at gøre sig klart, hvad det egentlig er man studerer. Det kan lyde banalt, men er ofte slet ikke så enkelt. Forskellige videnskabelige traditioner eller skoler analyserer forskellige genstande. Pointen her er, at det er vigtigt jævnlige at forsøge at gøre sig klart, hvad det er man studerer og om problemformuleringen peger på den rigtige genstand. Det kan man træne ved at stille genstandsspørgsmålet til de fagtekster man i øvrigt læser – altså forsøge at eksplicite, hvad der er teksternes genstand.

I forhold til hvad man gør til genstand for analyse, står den pt. mest centrale videnskabsteoretiske og analysestrategiske debat om ”konstruktivisme”, hvorfor det skal uddybes nærmere.

For nogle af de samfundsvidenskabelige traditioner har genstanden for analyse de senere årtier mistet sin umiddelbarhed, sin uskyld. En term som ”socialkonstruktivisme” eller blot ”konstruktivisme” angiver dette tab af uskyldig umiddelbarhed. Socialkonstruktivismens udgangspunkt er, at hvad noget er bl.a. afhænger af, hvordan vi iagttager det, som igen hænger sammen med vores sprog (i bred forstand forstået som de symbolsystemer der strukturerer kommunikation og erkendelse). Denne abstrakte pointe har en mere konkret historisk dimension i sig: Hvad er en leder? Det er ikke det samme i dag, som for 50 år siden. Hvad er en læge? Ikke det samme nu, som for 100 år siden. Det samme gælder fænomener som sundhed, kvalitet, køn, alder, danskhed osv. osv. Disse fænomener er ikke konstante, i stedet afhænger de (bl.a.) af, hvordan vi taler om dem, hvordan vi iagttager og forstår dem. Denne stigende indsigt i at de fænomener vi studerer er ”konstruerede”, har affødt en stigende interesse for hvordan disse konstruktionsprocesser foregår (bl.a. under overskrifter som diskursanalyse, narrative analyser, semantiske analyser, aktør-netværksanalyser). Man har således studeret konstruktionen af køn, seksualitet, nationalitet, regioner, videnskabelige sandheder, psykisk sygdom, juridiske fakta og nationaløkonomi. Inden for sundhedsvæsenet har eksempelvis Anne Reff Pedersen studeret hvordan patientforløb konstrueres vidt forskelligt af forskellige aktører (Pedersen 2000), Signe Vikkelsø (Svenningsen 2004) har med udgangspunkt i elektroniske patientjournaler

studeret konstruktionen af medicinsk praksis, Finn Borum har (bl.a.) studeret amternes konstruktioner af ledelsesstrukturer og Kirsten Beedholm har studeret forandringer i, hvordan sygeplejefaglige tekster i det 20. århundrede konstruerer patienten, sygeplejersken og lægen. Man finder også mange analyser af, hvordan sygdom konstrueres forskelligt i forskellige tider – se fx (Gannik 2000). Og selv har jeg studeret, hvordan et amtsligt sundhedsvæsen vokser frem som en organisation, dvs. som et netværk af forbundne beslutninger (Knudsen 2004). Interessen for konstruktionsprocesser hænger også sammen med, at skabelsen af forestillinger om hvad noget er, i stigende grad indgår i både offentlig og privat styring på mere strategiske måder. Økonomiske råd, ernæringsråd, kvalitetsmodeller osv. er en del af samfundets skabelse af forestillinger, de definerer problemer og udpeger løsninger. Akkrediteringer, Den Danske Kvalitetsmodel, Den Gode Medicinske Afdeling og Det Nationale Indikatorprojekt er med til at konstruere nye opfattelser af, hvori det sundhedsfaglige arbejde består. Udpegningen af problemer og løsninger er en del af de samfundsmæssige aktiviteter – hvad der gør det problematisk, hvad der er problemer. Hvordan undgå at man i sin problemformulering har en problemforståelse, som er dikteret af den meningssammenhæng, men egentlig gerne ville studere (O.K. Pedersen 1985 og 1994)?

Socialkonstruktivismen har således både en erkendelsesteoretisk, en sociologisk og en ledelsesmæssig dimension. Den sociologiske handler om, at man analyserer det sociale som konstrueret, den erkendelsesteoretiske handler som begrebet siger, om erkendelse som en konstruktionsproces. Og den ledelsesmæssige handler om ledelse som skabelse af mening og fortolkningsrammer.

Fokuseringen både på genstandens konstruktion og på de styrende funktioner sådanne konstruktionsprocesser har, har for mange samfundsforskere haft en afgørende betydning i forhold til, hvad de har som genstand for deres analyse. Der er sket et skift til det, som bl.a. Niels Å. Andersen (1999) har kaldt ”anden ordens analyser”. Hvor første ordens analyser har eksempelvis ledelse som genstand, har anden ordens analyser tilblivelsen af forestillinger om ledelse som genstand. I stedet for at spørge, hvordan sundheden kan fremmes, spørger anden ordens analysen til selve sundhedsbegrebet, hvordan det er dannet, hvordan det ændrer sig over tid, hvordan det sætter rammen for mulige beslutninger, hvilket nyt indhold det får, hvilke problemer det er svar på og hvilke løsninger det lægger op til. Anden ordens analyser træder således et skridt tilbage fra de herskende menings- og forklaringstyper, problemudpegninger, løsninger, forklaringer – og ser i stedet på, hvordan disse menings- og forklaringstyper, løsninger osv. er blevet til og gør sig gældende. Typisk spørger anden ordens analyser ikke til ”hvad” noget er, men til ”hvordan” noget er blevet som det er, eller hvordan nogen taler om noget. Anden ordens analysen spørger ikke til, hvad en funktionsbærende enhed er, men til, hvordan

forestillinger om ”funktionsbærende enheder” er blevet til. Genstanden for anden ordens analyser er således typisk ”diskurser” eller sprogligt bårne forestillinger indenfor et givent område.

Anden ordens analyser handler om at iagttage, hvordan de andre iagttager. Et eksempel: I dag taler man meget om kvalitet i sundhedsvæsenet. Her vil første ordens analysen deltage i kvalitetsdiskussionerne og spørge til, hvad kvalitet er, hvordan vi kan måle det, hvordan vi kan få mere af det. Anden ordens analysen vil derimod spørge til, hvordan kvalitetstermerne er blevet så dominerende, og hvad det betyder, at man iagttager sundhedsvæsenet i kvalitetstermer. Man vil beskrive, hvordan kvalitetstermer er kommet frem, hvordan de former det sundhedsvidenskabelige arbejde, hvilke problemer kvalitetssemantikken er svar på o.l. Eller et andet måske mere typisk eksempel er kønsforskelle. Her vil første ordens analytiker sige, hvad der karakteriserer kvinder henholdsvis mænd. Andenordens analytiker vil derimod se på, hvordan der tales om mænd og kvinder – hvordan denne tale har udviklet sig historisk og hvordan den etablerer forskellige roller eller subjektpositioner.

Sammenfattende kan man sige, at genstanden rykker fra handlinger, genstande, ”tingene i sig selv” til anden ordens iagttagelser af, hvordan ”det derude” italesættes, konstrueres og er fremkommet.

Når man ikke kan tage organisationen, ledelsen, de dominerende forståelsesformer for givet, fordi disse selv er genstand for ledelse og strategisk adfærd, kan man gå over til en anden ordens analysestrategi.

Litteratur:

(Wenneberg, Søren Barlebo 2002) beskriver socialkonstruktivismens historiske udvikling, nogle positioner og nogle problemer i den. (Collin 2003) går mere filosofisk til konstruktivismen. Vil man gerne se konstruktivismen i aktion kan man læse efter forskellige retninger relateret til Niklas Luhmanns systemteori, diskursteorier, Latour og Aktør-Netværk-Teori, og man finder forskellige typer konstruktivisme inden for områder som feminisme og nationalisme – check her (Fuglsang og Olsen 2004) for præsentationer af disse perspektiver. Del 1 i (Rennison 2004) er en analyse af ”ledelsens semantiske historie”, dvs. en analyse af, hvordan lederen er blevet talt frem (eller konstrueret) i den offentlige sektor i det 20. århundrede. Analysen er et eksempel på, hvordan man kan arbejde med ledelse i et konstruktivistisk perspektiv. Er man interesseret i en veloplagt kritik af konstruktivistiske positioner kan man læse (Bredsdorff 2003). Ove Kaj Pedersen giver i artiklerne ”Nok et problem” og ”Problemet anatomi. Eller problemet, der er et problem” eksempler på og analyser af, hvordan gængse forestillinger om, hvad der er problemet, selv er ”konstruktioner”. Det er ikke givet, hvad der er et problem. Selv om artiklen

”Nok et problem” er skrevet i et sprog fra en svunden tid (1985) er dens pointer stadig relevante.

Aktionsforskning og studier af ens egen organisation

Mange MHM’ere vil i deres projekter være interesseret i at kombinere videnskabelse med praktisk forandring. Den handlingsrettede forskning eller videnskabelse går traditionelt under termen ”aktionsforskning”. Denne type videnskabelse adskiller sig fra en videnskabelse, som bestræber sig på at stå på afstand af eller udenfor det udforskede. I faget ”Refleksiv ledelsespraksis” vil man nærme sig typer af aktionsforskning i form af (studier af) konkrete interventioner.

Litteratur:

Man kan læse mere om aktionsforskning bl.a. i kapitel 15 i (Fuglsang og Olsen 2004) samt i kapitel 8 i (Launsø og Rieper 2000). Når/hvis man studerer aspekter ved ens egen organisation, kan det være vanskeligt at opnå en analytisk distance. Det kan man læse mere om hos (Nielsen og Repstad uden år).

II Analyse og metode

Hvor temaerne i afsnittet om ”genstanden” kan siges at handle om det materiale, som man møder i sine studier, så handler temaerne i dette afsnit om de greb, som den studerende/forskeren møder materialet med.

Analysestrategi

Sammen med en stigende socialkonstruktivistisk tilgang til samfundsvidenskabelige analyser er analysestrategibegrebet blevet mere almindeligt. Mens metodediskussioner tager genstanden for givet, så er analysestrategi netop en bestræbelse på at eksplicite de valg, der ligger i fastlæggelsen af genstanden. Det handler om det perspektiv, man benytter i sin analyse. Det lyder indledningsvist ganske abstrakt, men det er slet ikke så mystisk, når man først fanger hvilket spørgsmål eller problem ”analysestrategi” er svar på.

Forholdet mellem analysestrategi og metode kan indledningsvist bestemmes med kartografen som analogi. Genstanden for kartografens iagttagelser er landskabet. Men landskabet kan iagttages på mange forskellige måder. Når kartografen bevæger sig ud i landskabet, er han derfor

nødt til at træffe nogle valg om, hvilket landskab han vil iagttage. Vil han konstruere landskabet som et system af veje, et system af højdeforskelle, et system af vegetationsforskelle, af befolkningens religiøse, etniske, politiske eller erhvervsmæssige fordelinger, vil han iagttage befolkningstæthed, jordbundsforhold osv. osv. Altså: Kartografen må træffe nogle valg i forhold til, hvad han vil gøre sit blik følsomt for, når han bevæger sig gennem landskabet. Han må bestemme, om han vil indstille sit blik så han får øje på de linjer i landskabet, hvor der kører biler, om han vil få øje på højdeforskelle eller vegetation. Han er med andre ord nødt til at fastlægge en analysestrategi.

Analysestrategien er de valg han træffer i forhold til, hvad han vil se efter, hvad han vil gøre sit blik følsomt for. Metoder derimod er de procedurer man kan/skal benytte sig af, når man først har besluttet sig for, at det er vegetationsforhold, man er interesseret i. Det kan eksempelvis være i form af kriterier for, hvornår man dømmer nåleskov (hvor mange nåletræer skal der være for at det markeres på kortet?), hvornår mose, hvornår grøft, bæk, å osv. Metoden forudsætter at man har en genstand (eksempelvis jordbundsforhold), mens strategien er de valg, som konstruerer genstanden på en specifik måde og således lægger rammerne for, hvad man kan få øje på. Der ligger i analysestrategi-tankegangen et kreativt potentiale. Det åbner for bevidstheden om, at man kan forsøge at konstruere genstanden på en anden måde, hvorved der vil stå andre problemer frem, der vil kalde på andre løsninger. Analysestrategien åbner for, at man kan lege med flere muligheder, benytte sig af forskellige strategier. Det giver en kreativ frihed, som ikke er til stede, hvis man tager genstanden for givet. Samtidig er det en kreativ frihed, man ikke må forveksle med vilkårlighed. Når man først har lagt sig fast på, hvordan man vil konstruere sin genstand (som jordbundsforhold), så forpligter det. Hvis man analyserer en organisation som fortællinger, så må man gøre det konsekvent og ikke eksempelvis pludselig indføre interesser, der ligger uden for fortællingerne. Samtidig med at analysestrategien får landskabet til at stå frem på en særlig måde, så foregår valget af analysestrategi ikke uafhængigt af det landskab, som skal iagttages – ikke alle analysestrategier er lige velegnede til et givent landskab. Her må man både gå ud i landskabet, lytte til sine fornemmelser for hvilke strategier der kan få landskabet til at stå frem på en overraskende måde, og være parat til at revidere sin analysestrategi hvis den ikke fungerer frugtbart.

Når analysestrategi i dag er et centralt videnskabsteoretisk tema, hænger det sammen med samfundsvidenskabernes stigende optagethed af konstruktionsprocesser. Samfundsvidenskabelige studier er i stigende grad orienteret mod, hvordan de studerede genstande konstrueres på forskellig vis. Her skal ”konstrueres” ikke (nødvendigvis) forstås som bevidste skabelsesprocesser, men mere som emergens, fremvækst, etablering og ændring. Studiet af konstruktionsprocesser har samtidig ført til, at nogle af human- og socialvidenskaberne har

vendt blikket mod sig selv: Når sygeplejersken ikke ”er” noget, men først konstrueres gennem sproget, gælder det så ikke også for videnskaberne, at de konstruerer deres genstand gennem deres særlige (sproglige) aktivitet? Denne mistanke har affødt en række studier af forskellige videnskabelige retningers måde at konstruere deres genstande på. Videnskaberne er selv blevet gjort til genstand for analyse. Eksempelvis har den franske idéhistoriker Michel Foucault lavet omfattende undersøgelser af ”videnskaberne om mennesket” (bl.a. i *Ordene og tingene* fra 1966, i *Galskabens historie* og i *Sexualitetens Historie*). Nogle af de mere kendte eksempler er McCloskeys analyse af økonomisk videnskab som retorik og Hayden Whites analyse af historievidenskabelige tekster som fortællinger. Det centrale har været, at man har set på de videnskabelige discipliner som tekst, som særlige meningskonstruktioner.

Indsigten i at også videnskaben er indlejret i særlige meningskonstruktioner, samt den stigende bevidsthed om at meningsdannelser, forestillinger, idealer og sprog indgår i samfundets og forvaltningens styring har rejst spørgsmålet: ”Hvordan kan man kritisk analysere en meningssammenhæng, som man samtidig er en del af?” (Andersen 1999). Mens den naturvidenskabelige forsker ”står uden for” den celle han måtte udforske, der har den samfundsvidenskabelige forsker straks sværere ved at komme uden for sin genstand. Hvis samfundsvidenskaben er samfundets måde at tænke over sig selv på (Andersen 1990: 181ff), så er de videnskabelige teorier allerede en del af det der analyseres. Det ville svare til at den naturvidenskabelige forsker står inde i den biologiske celle, mens han undersøger den. Denne problematik gælder ikke mindst MHM’ere, som analyserer deres egen organisation eller fænomener indenfor deres eget felt. Analyserer man eksempelvis hvordan man kan få mere kvalitet i behandlingen, så har man allerede accepteret den standende kvalitetsdagsorden, den meningssammenhæng, der udpeger særlige problemer og kvalitet som løsning.

I den analysestrategiske tradition vil man træde et skridt tilbage og spørge til, hvordan kvalitetsdagsordenen er blevet til, hvordan kvalitet pludselig er blevet et helt centralt problem. Man vil således forsøge at analysere den meningssammenhæng, man i første omgang var indlejret i. Og her leverer analysestrategiske traditioner nogle begreber og tankemåder, som kan hjælpe en til at få et mere distanceret blik på de dominerende meningssammenhænge. Analysestrategi er en strategi for, hvordan man vil konstruere andres iagttagelser som genstand for ens egen analyse (jf. Andersen 1999: 14).

Der findes en række forskellige analysestrategier, som igen kan hænge sammen med mere omfattende teoridannelser. Ligeledes findes der indenfor forskellige analysestrategier ofte en række af forskellige bud på forskellige analysestrategier. Eksempelvis findes der adskillige – forskellige – bud på diskursanalyse. Og det samme gælder narrative, institutionelle eller systemteoretiske analyser. Denne diversitet og mangfoldighed betyder ikke at alting flyder, og at

man kan gøre hvad som helst. Det betyder snarere det modsatte, nemlig at man bliver nødt til at være så eksplicit som muligt i de valg og fravalg man foretager – samt hvilke muligheder de valgte analysestrategier åbner henholdsvis lukker.

Litteratur:

Selv om artiklerne i tobindsværket om analysestrategier (Esmark, Laustsen og Andersen 2005a og 2005b) er ret forskellige, kan de mest relevante af dem give en udmærket idé om, hvad forskellige typer af analyser (institutionel historie, aktør-netværksteori, diskursteori mm.) egentlig gør til genstand for analyse. En mere begrænset, men også mere brugerrettet bog om analysestrategiske positioner er Niels Åkerstrøm Andersens *Diskursive analysestrategier* fra 1999 (findes i lettere redigeret engelsk udgave fra 2003). Indledningen rummer mere generelle pointer om analysestrategi, mens hovedparten er en beskrivelse af analysestrategier hos fire teoretikere. Nogle af de pt. mest dominerende ”analysestrategiske” samfundsvidenskabelige traditioner er diskursteori, institutionel teori, narrativ teori, systemteori og aktør-netværk-teori. Søger man på disse, vil man finde flere referencer til specifikke analysestrategier. Diskursteori og aktør-netværksteori finder man præsenteret i bl.a. (Fuglsang og Olsen 2004, Jensen, Lauritsen og Olesen 2007). (Mik-Meyer og Villadsen 2007) er en bestræbelse på at beskrive en række analysestrategier (ud fra Foucault, Goffman, Bourdieu, Luhmann, nyinstitutionel teori og risikoteori) til brug for analyser af magt i mødet mellem stat og borger. Se også litteraturen under ”Genstanden for analyse”.

Analytisk bevægelse

I bestræbelserne på at være så bevidst som muligt om hvad man gør i sine analyser, kan det være nyttigt at overveje, hvilken analytisk bevægelse man foretager. Hvilken type analyse har man gang i? Det handler om at gøre sig klart, hvad de forskellige dele af ens analyse gør. Man kan se på sit projekt som noget der består af elementer, der gør noget ved hinanden. Det kan fx være, at nogle dele af projektet skal *forklare* andre dele. Eller det kan være, at man er interesseret i at forstå, hvordan en profession eller en medarbejdergruppe opfatter patienten eller ledelsen. Jo tydeligere man gør det, hvilken analytisk bevægelse man vil foretage, jo skarpere kan man gøre analysen. Skærer man til benet, så består det samfundsvidenskabelige håndværk i at analysere relationer mellem elementer, ikke i at måle eller i at falsificere teser. Relationerne kan så have forskellig karakter. Det kan fx være kausale relationer i form af årsags-/virkningssammenhænge eller det kan være konstitutive relationer, hvor elementer gensidigt betinger hinanden. Men den konkrete, analytiske aktivitet er en bestræbelse på at iagttage og (re)konstruere sådanne

sammenhænge. Man må derfor overveje, hvilke relationer mellem hvilke enheder, man stræber mod at etablere. Nedenfor skal 5 idealtypiske relationer (karakteriseret ved deres grundspørgsmål) trækkes frem.

Ofte skelner man mellem beskrivende, forklarende, forstående, konstitutive og normative analyser. Den analytiske bevægelse hænger sammen med hvilket grundspørgsmål man stiller: 1) Beskrivende: hvad er tilfældet? 2) Forstående: hvad er meningen? 3) Forklarende: hvad ligger bag? 4) Konstitutive: hvordan er det opstået? 5) Normative: Hvad bør der gøres hvordan? Disse spørgsmål udfoldes nedenfor.

Beskrivende analyser er en bestræbelse på at gengive noget på dets egne præmisser, en bestræbelse på at svare på spørgsmålet: hvad er tilfældet? Mere konstruktivistiske positioner vil dog mene, at al beskrivelse også allerede er en fortolkning (dvs. rummer forståelse). **Forstående** analyser forsøger ikke at forklare noget med noget andet, men at finde mønstre i en given proces, tekst, organisation eller hvad der nu måtte være genstanden. Spørgsmålet er, hvad meningen er? Det er selvfølgelig ikke mindst et udbredt spørgsmål indenfor humaniora, hvor der også findes en lang række forskellige traditioner med hver deres måde at søge svarene på (hermeneutik, semiotik, dekonstruktion osv.). Inden for samfundsvidenskaben er man interesseret i de udforskedes forståelse og perspektiv, idet man søger at forstå deres meninger, holdninger, motiver, interesser og forestillinger. I **forklarende** analyser er den analytiske bevægelse afsløringens bevægelse. Man er interesseret i hvorfor noget er som det er eller sker som det sker. Man er med andre ord interesseret i at gå bagom og finde årsager til nogle virkninger. Indenfor organisationssociologien gives der forskellige svar på, hvad der ligger bag organisatoriske fænomener. Magt, interesser, institutionelle felter, normer, hemmelige planer, tilfældigheder, strukturer, kultur, kognitive skemaer, forsøg på at opnå legitimitet – alt sammen er det noget der ligger bag noget andet, og som skal forklare dette andet. Man har et fænomen, som man vil forklare og den analytiske bevægelse går ud på at føre det, man vil forklare, tilbage til noget andet. **Konstitutions**-analyser er fokuseret på, hvordan noget bliver til. Der opereres ikke med givne aktører med givne interesser. I stedet åbner analysen for at iagttage hvordan ”aktører” og ”interesser” dannes. Her er den analytiske bevægelse en blanding af forståelse/forklaring, idet man søger at forstå det analyserede gennem genealogiske analyser, dvs. analyser af dets opståen – således at tilblivelsen bliver en art forklaring. Output af analyserne bliver typisk markeringen af mulighedsbetingelser for et givent fænomen (ledelse, subjektdannelse, kommunikation osv.). **Normative og handlingsrettede** analyser er analyser, som sigter mod at komme med anbefalinger om, hvad der kan/skal/bør gøres. De er interesseret i at etablere koblinger mellem viden og handling.

Litteratur:

I forhold til de beskrivende, forstående og forklarende forskningstyper kan man læse én mulig udlægning af det i kap. 2 hos (Launsø og Rieper 2000). I forhold til konstitutionsspørgsmål kan man eksempelvis læse (Andersen 1994). (Gilje og Grimen 1993) giver i kapitel 6 og 7 overblik over forklaringstyper samt en introduktion til hermeneutik: forståelse og mening. (Andersen 1990) giver i kapitel 7 og 8 indføringer i karakteristika ved og sigtet med henholdsvis fortolkningsvidenskaber og kritisk teori. De to positioner dækker hos Andersen dels en tilgang som forsøger at opspore de måder som de analyserede selv forstår deres situation/handlinger på, dels en tilgang som er interesseret i at fange de lovmæssigheder, som ikke er resultat af meningsdannelse. Læser man bag om kapitlernes tidstypiske (1990) inspiration fra filosofen Jürgen Habermas, er der nogle udmærkede karakteristika af 2 basale samfundsvidenskabelige tilgange.

Erkendelsesinteresse

Erkendelsesinteresse handler, som ordet siger, om hvilken interesse man har forbundet med den erkendelse man producerer med sit projekt. Begrebet er lanceret af den tyske filosof og sociolog Jürgen Habermas ud fra en indsigt i, at der ikke findes interesseløs erkendelse. Habermas skelner mellem tre typer af interesse, nemlig en teknisk-instrumentel interesse, som er interesseret i en eller anden form for beherskelse, en forstående interesse og en frigørende interesse (interesseret i at sætte fri af nogle ”ideologiske” magter, eksempler: psykoanalysen, dele af samfundsvidenskaberne). Begrebet om erkendelsesinteresser kan være nyttigt i forhold til at kritisere forestillinger om en objektiv og neutral videnskab – det er forestillinger som har det med at være indlejret i dominerende videns/teknikformer som således fredes. Det er nyttigt at spørge sig, hvem der har interesse i en given vidensproduktion. Samtidig er distinktionerne mellem interesserne blevet mere problematisk i takt med, at samfundets dominerende ”ideologiske” magter og/eller strukturer forstår at benytte ”frigørende” analyser og aktiviteter til gavn for de selvsamme magters nødvendige fornyelse og reproduktion. Det sker eksempelvis når kritiske analyser af den offentlige sektors omstillingsidealer bliver benyttet i selvsamme omstilling.

Litteratur:

Man kan læse en kort introduktion til begrebet ”erkendelsesinteresse” i (Alvesson og Sköldberg 1994) s. 192 ff. Beslægtet med diskussionen af erkendelsesinteresser ligger der en diskussion om

videnskabsidealer – hvilke idealer ligger der i forskellige typer af videnskabelig tradition - se her Åkerstrøm Andersen i (Olsen og Pedersen 2003).

Metode

Metodebøger forsøger som oftest at gå direkte til sagen og komme med opskrifter på, hvordan man bærer sig ad i sin vidensproduktion. Samtidig kan metode anskues ikke alene som en fremadrettet opskrift men også som en kontrol af analyse og resultater. Kan man beskrive en konsistent og sammenhængende metode for det man allerede har gjort (uafhængigt af om man faktisk gik frem efter en sådan metode), så er det et godt tegn. Man kan således både anskue metode som opskrift og som kontrol. Typisk vil man i mere konstruktivistiske ansatser anskue metode som en refleksion over de valg man træffer og ikke som faste og forudgivne regler, som får valgene til at forsvinde (jf. Hansen i Fuglsang og Olsen 2004).

I videnskabsfilosofien skelner man typisk mellem deduktive, induktive, abduktive og hermeneutiske metoder (se Andersen 1990). Men der er i dag ikke enighed om, hverken hvad der tæller som metode eller hvad der er den rigtige metode. Den tyske sociolog Niklas Luhmann har således sagt, at ”Metoder gør det muligt for den videnskabelige forskning at overraske sig selv. Dertil har den brug for at bryde det umiddelbare kontinuum af realitet og kendskab, som samfundet i første omgang går ud fra.”(Luhmann: Die Gesellschaft der Gesellschaft p. 37). I citatet fokuserer Luhmann på metodens funktion, og det er da også karakteristisk, at Luhmann selv benytter sig af en funktionel metode. Andre videnskabelige retninger med andre metoder vil derfor også have andre perspektiver på metodens funktion.

Den amerikanske filosof og fysiker C.S. Peirce hævdede, at man må erobre (dvs. erkende) verden ved at gætte eller slet ikke. Denne metode baseret på kvalificerede gæt, som også kaldes abduktion (se Kirkeby i Andersen 1990), har en god portion erfaring i sig. Videnskab består i høj grad af kvalificerede gæt. Noget af udfordringen som både Luhmann og Peirce formulerer det, består i på en ikke-tilfældig måde (dvs. metodisk) at kunne overraske sig selv med indsigt i nye sammenhænge. Man skal ikke være sin egen tankes bureaukrat, men i stedet hylde den sociologiske fantasi. Man er i forskningsprocessen nødt til at lave en række skøn, konkrete vurderinger, af hvilke perspektiver, der muligvis vil kaste noget af sig. Og man skal benytte sig af sin praktiske erfaring. Her gælder det om at kvalificere gættene så meget som muligt. Metoder skal være en hjælper, ikke en stopklods. De skal hjælpe med at undgå det kedsommelige, det selvfølgelige og det forudsigelige. Og det kan de gøre ved som i dogmefilmene at etablere begrænsninger, som presser en ud over det man allerede ved eller kan.

Metoden er ikke neutral ift. hvad der gøres til genstand for iagttagelsen. Dette kan illustreres med de spørgeord vi bruger. Der ligger i metoderne antagelser om den genstands væsen, som vi analyserer. Bruger man således interviews i sin organisationsanalyse, så afgør metoden - med mindre man reflekterer over det – at organisationen består af mennesker, og at den er identisk med medlemmernes forståelse af den. Men måske organisationen bedre kan forstås som et netværk af kommunikation i form af beslutninger? Her risikerer interviewet at producere data om noget potentielt ikke umiddelbart relevant, nemlig medlemmernes tanker. Denne pointe viser, at man står sig ved at kombinere traditionelle metodeovervejelser med analysestrategiske refleksioner over hvordan man konstruerer sin genstand.

Man skelner ofte mellem kvantitative og kvalitative metoder. Den almindelige forståelse er, at kvalitative metoder arbejder med flertydig, åben og meningsbaseret empiri, mens kvantitative metoder benytter sig af standardiserede optællinger/målinger. Skellet mellem kvalitative og kvantitative metoder er dog ikke absolut, bl.a. kommer kvantitative metoder ikke uden om fortolkninger både inden og efter optællingerne, ligesom kvalitative metoder ikke kommer uden om at forholde sig til hyppigheder (af begreber, af hændelser, af relationer...). Der er derfor ingen grund til at være rabiat tilhænger af enten kvantitative eller kvalitative metoder. I stedet må man pragmatisk overveje, hvilke metoder der i en given sammenhæng, med en given erkendelsesinteresse, tegner mest frugtbar. Her er det karakteristisk, at kvantitative metoder tendentielt er velegnet til at be-/afkræfte hypoteser, mens de i mindre grad er velegnet til at skabe ny viden og indsigt. I samfundsvidenskaberne er den mest dominerende kvantitative metode surveys i form af spørgeskemaer samt brug af diverse statistiske opgørelser.

Litteratur:

Der findes mange almene metodebøger inden for samfundsvidenskab. (Launsø og Rieper 2000) rummer kompetente beskrivelser af forskningstyper og metoder i samfundsforskningen. (Andersen 1999) fokuserer på valget af metoder. Endvidere findes der en lang række bøger om specifikke metoder, hvor metode ofte bliver synonymt med dataindsamling (således interviewmetode, survey-metode, observationsmetode osv.). Her kan man bruge biblioteket til at finde litteratur om den specifikke metode. (Alvesson og Sköldberg 1994) sætter methodediskussioner ind i en videnskabsfilosofisk sammenhæng, ligesom den på kvalificeret vis behandler generelle aspekter ved kvalitative metoder og forskellige retninger her indenfor. (Olsen og Pedersen 2004) har tænkt metode og videnskabsteori sammen med projektarbejde på en ganske brugbar måde. (Nygaard 2005) rummer en række artikler som forsøger at forbinde forskellige videnskabelige traditioners grundlæggende antagelser med forskningspraksis. Er man interesseret i iagttagelses/systemteori

giver Christian Frankels artikel i bogen en udmærket karakteristik af en iagttagelsesteoretisk analytik. Et overblik over forskellige aspekter ved kvalitative metoder får man i (Denzin og Lincoln 2000), som både diskuterer kvalitative metoders videnskabsteori, har artikler om undersøgelsesstrategier, dataindsamling, fortolkning m.m. Den giver et godt indledende overblik over centrale temaer. Brug den til indledende opslag om givne emner. (Pedersen og Nielsen 2001) rummer en række eksempler på kvalitative analyser, og forsøger at vise de valg der træffes af forskeren undervejs. Man kan læse artiklerne som eksempler på, hvordan kvalitativt orienterede forskningsprocesser er forløbet.

Dataindsamling/dataskabelses metoder

Data er ikke uafhængig af teori og tolkning – man må gøre noget med data for at de bliver meningsfulde. Men i dagligdags termer bruges data som betegnelse for det materiale man analyserer. Man kan få data gennem a) interviews b) observationer c) spørgeskemaer d) eksisterende tekster/billeder/arkitektur/film/videoer/hjemmesider o.l., diverse registre og statistik. Hvilke typer data man vælger, hænger sammen med hvilken problemstilling man arbejder med. Ligeledes kan forskellige typer data være relevant på forskellige tidspunkter af studiet. Inden man laver et interview kan det eksempelvis være en god idé at have læst nogle relevante tekster, så man kan kvalificere spørgsmålene. Man skal også gøre sig klart, hvilken rolle data skal spille. Forskellige typer kan forskellige ting. Interviews og observationer er eksempelvis gode til at generere indsigter i mere komplekse sammenhænge, mens det kan være vanskeligere at vurdere indsigternes generalitet. Spørgeskemaer kan være gode til at checke nogle opfattelsers generelle udbredelse, men er sjældent særligt gode til at producere ny og overraskende indsigt, idet svarene er begrænset af spørgsmålene, og dermed af hvad man (spørgeren) allerede ved på forhånd.

Litteratur:

Der er en lang række af ”opskriftsbøger” ang. dataindsamling. (Ib Andersen 1999) rummer en række ”gode råd” i forbindelse med dataindsamlingsmetoder. Nedenfor kommer et udpluk i forhold til de forskellige dataskabelsesteknikker.

Interviews: Steinar Kvaales bog ”Interview” er den videnskabsteoretisk mest reflekterede. Er man primært interesseret i et par gode råd kan man fx kigge i (Launsø og Rieper 2000).

Observationer: Her er antropologien det mest erfarne felt, og der findes her en lang række bøger om felt- og observationsstudier – start med (Hastrup 2003). Inden for organisationsstudier er feltstudier blevet mere almindelige de senere år – se fx (Coghlan 2005, Kristiansen og

Krogstrup 2004). Man kan også med fordel læse i *Kunsten at bedrive feltstudier* (Andersen et. al. 1992). På baggrund af nogle konkrete ”forskningsfortællinger”, som viser det ”zig-zaggende” i forskningsprocesser præget af uklarhed og skiftende indsigter, kommer den med nogle mere almene beskrivelser af ”kunsten at bedrive feltstudier”.

Spørgeskemaer (surveys) tager som oftest lang tid og er vanskelige at lave. Man risikerer at det er spørgsmålenes formulering, som bliver det reelt afgørende (se også Olsen 1998). Hvis man ikke vil spille sin og andres tid, skal man ikke begive sig ud i spørgeskemaundersøgelser uden at have diskuteret det med sin vejleder, som også vil kunne komme med relevante litteraturforslag. Indledningsvist kan man checke (Launsø og Rieper 2000). Der findes store mængder litteratur om spørgeskemateknikker og statistisk behandling af dem. Diskuter det med vejlederen.

Tekststudier. Der er ikke på samme måde som med eksempelvis interviews eller spørgeskemaer udviklet mere teori-uafhængige tekst-læsnings-metode-opskriftsbøger inden for samfundsvidenskaberne. Her er læsemetoden og det anvendte teoretiske perspektiv som regel tæt sammenvævet. Arbejder man ud fra narratologiske teorier (dvs. teorier som kigger på ”teksten” som en ”fortælling”), så læser man den anderledes end man gør som diskursteoritiker (hvor der samtidig findes en række forskellige skoler). Teksterne kan læses på forskellige måder, hvor man ”går efter” noget forskelligt alt efter teori og problematik. Der er i takt med samfundsvidenskabernes stigende vending mod sproget, mod kommunikative fænomener og meningsdannelse, sket en åbning mod traditionelt humanistiske fag, som har en længere tradition for at arbejde med tekst- og litteraturteori. Man kan her få et overblik over nogle af de mest centrale positioner i (Fibiger og Lütken 2001). Det er særlige måder at læse tekster på, og i takt med at samfundsvidenskaberne er blevet mere tekstorienterede er der i stigende grad sket en inspiration fra litteraturteoriene. En samling af tekster inden for to af de senere års centrale litteraturteoretiske positioner finder man i bøgerne *Narratologi* (Iversen og Nielsen 2004) og *Dekonstruktion* (Bøggild, Iversen og Nielsen 2004). Narratologiske tilgange har vundet genklang i organisations- og policystudier (se fx Anne Reff Pedersen 2000), mens dekonstruktive tilgange foreløbig ikke har smittet meget af. (Boolsen 2004) giver i kapitel 4 kortfattede introduktioner til en række kvalitative tekstanalyseteknikker og principperne i dem. Kan bruges som opslag hvis man vil have en indledende fornemmelse af konversations-, diskurs-, retorik- og argumentationsanalytiske måder at læse tekster på. Er man ikke til tekstteori, kan man indledningsvist forsøge at udlæse læsemetoden i nogle af de allerede gennemførte studier man er inspireret af, og så forsøge at gøre noget lignende.

Inden for samfundsvidenskaberne er det ikke mindst diskursanalytiske retninger, som de senere år har inddraget større tekstmængder. Man kan her eksempelvis starte med kapitel 11 i

(Fuglsang og Olsen 2004). En kort præsentation af én måde at etablere en diskursanalyse på finder man hos Anker Brink Lund og Gudrun Christensens artikel om ”Tolkning baseret på skriftligt materiale” i (Lunde og Ramhøj 1995). En anden formulering af en ofte anvendt diskursteoretisk opskrift finder man i (Andersen 1994).

I (Järvinen og Mik-Meyer 2005) diskuterer og beskriver en række forskere interviews, observationer og dokumenter som datakonstruktionsmetoder. Det er konkrete metoderefleksioner, som samtidig er på højde med de aktuelle videnskabsteoretiske diskussioner. Artiklerne tager afsæt i en problembewidsthed om at ”analyseobjekterne” er flydende, altså at der ikke er en given mening at afdække, men at mening først bliver til i relationer og interaktioner. Det giver forskningen nogle særlige betingelser.

Videnskabelige teorier

Samfundsvidenskaberne er ligesom naturvidenskaben delt op i en række discipliner ud fra forskellige genstandsområder (økonomi, politik, organisationsteori, sociologi m.m.), som igen er delt op i underdiscipliner (økonomi i nationaløkonomi og erhvervsøkonomi, som igen er delt op i subdiscipliner). Men herudover er samfundsvidenskaberne delt op i en række skoler eller traditioner (positivisme, hermeneutik, kritisk teori, systemteori, Aktør-Netværks-Teori (ANT), strukturalisme, poststrukturalisme, semiotik m.m.), som adskiller sig i forhold til hvad man mener, der kendetegner de studerede genstande (ontologi), hvilken interesse man har i studiet (erkendelsesinteresse), hvordan studierne skal udføres (metodologi) og hvilke muligheder vi har for erkendelse (epistemologi).

Det kan være forvirrende med disse forskellige skoler, men som studerende er en af pointerne at de forskellige skoler har forskellige kvalitetskriterier. Der er således ikke konsensus om én autoritativ måde at bedrive samfundsvidenskab på, der er ikke ét autoritativt sæt af kriterier for gyldig viden. Det betyder ikke at alt er tilladt. I stedet betyder det, at det bliver så meget desto vigtigere at forsøge at ekspliciterer hvilke teorier man trækker på og benytter sig af. Bl.a. for at gøre ens valg i forskningsprocessen så gennemsigtige som muligt – for andre og for en selv. Men også for at sikre sig, at man ikke trækker på teorier, der er inkompatible fordi de opererer med modstridende antagelser.

Da der ikke er et ståsted uden for teoriernes arena, kan man ikke autoritativt afgøre hvilken teori der er ”bedst”. Det er bl.a. et smags- og modespørgsmål, men også et spørgsmål om hvilke problemstillinger man er optaget af (hvad der igen kan være påvirket af, hvilke teorier man trækker på).

Der findes ikke litteratur som kan guide ens valg af videnskabelige teorier. Her må man bl.a. lade sig inspirere af undervisningen i fagene og følge de teorier, man opfatter som mest inspirerende.

Teori-empiri-metode

Hvordan kombinerer man teori og empiri i sine studier? Videnskabsteoretisk er der forskellige bud på forholdet mellem teori og empiri – ligesom der er forskellige bud på hvad teori og empiri overhovedet er (fx vil socialkonstruktivistene opfatte empiri anderledes end en tilhænger af ”grounded theory”). Der er i dag ikke én alment accepteret forståelse af hvad teori er. Nogle vil mene, at teori er ”systematisering af bekræftede erfaringer på et vist område af den objektive virkelighed som den afspejler sig, og hvis forløb den kan forklare og forudsige” (Gyldendals *Fremmedordbogen*), mens andre vil mene, at også tekster som har gjort op med forestillinger om en ”objektiv virkelighed”, som kan ”afspejles”, stadig kan være teori. I daglig tale bruges ordet teori som regel om tekster, der benytter sig af et videnskabeligt sprog og rummer en generaliserende ambition i sig, som lader tekstens gyldighedsområde overskride et i tid og rum afgrænset fænomen. Begrebet empiri refererer i daglig tale til det materiale man ønsker at analysere. Metode kan i denne sammenhæng siges at være regler for hvordan man kobler teori og empiri, herunder hvornår man kan tillade sig at slutte fra empiriske fænomener til teori. Hvilket forhold der er og bør være mellem det videnskabelige arbejdes tre grundbrikker, teori-empiri-metode, er omdiskuteret. Eftersom samfundet, organisationen, ledelsen, kulturen osv. kan opfattes forskelligt, findes der også en række forskellige forskningsdesigns relateret til forskellige sociologiske, politiske, økonomiske, organisationsteoretiske skoler. Ofte vil disse skoler være ganske kritiske overfor hinanden (evt. mene at det er spild af tid at lave det, de andre laver).

Der er i naturvidenskaben, og til en vis grad i de kvantitative dele af samfundsvidenskaberne, en tradition for, at man først opstiller en hypotese ud fra den foreliggende teori og dernæst afprøver den gennem en empirisk undersøgelse. Også mere kvalitative tilgange til samfundsmæssige fænomener kan, ud fra tidligere empiriske arbejder eller ud fra teoretiske generaliseringer, opstille hypoteser. Når man alligevel ser færre undersøgelser designet efter hypotese-testmodeller i samfundsvidenskaben end i naturvidenskaben, hænger det bl.a. sammen med, at man i samfundsvidenskaberne som regel er interesseret i komplekse sammenhænge. Inden for naturvidenskaberne er der en tendens til at ville isolere meget afgrænsede fænomener for således at kunne beskrive dem (eksempelvis et enzym) så meget desto mere præcist. Gjørde man det samme indenfor eksempelvis ledelsesforskning, ville det meget nemt risikere at føre til ligegyldige resultater. Er man interesseret i hvordan en given sygehusledelse lykkes i sin skabelse

af engagement og fælles ansvarlighed, så rummer det en analyse af komplekse sammenhænge mellem psykologiske og kommunikative forhold.

Som oftest er forholdet mellem teori-empiri-metode mere sammenvævet end teori-hypotese-test-tankegangen lader fremgå. Eksempelvis er teoriens særlige perspektiv med til at bestemme, hvad der overhovedet kan optræde som empiri. Ligeledes er metoderne ikke uafhængige af teoretiske antagelser, ligesom forskellig empiri lægger op til forskellige metoder. Dertil kommer at teorier ikke er noget, der svæver frit i rummet uafhængigt af samfundsmæssige forhold (dvs. ”empirien” i bred forstand). Teori-empiri-metode indgår således i nogle gensidige betingelsesrelationer.

I det konkrete projektarbejde er der som oftest også tale om en stadig pendlen frem og tilbage, hvor hypoteserne eller antagelserne præciseres, omformuleres, beriges. Hvis man insisterer på skarpt at adskille en hypotesedannende og en afprøvende fase, så er der stor risiko for, at man ikke bliver ret meget klogere. I det konkrete projektarbejde vil man ofte foretage nogle zig-zag bevægelser mellem teori-empiri-metode – og så selvfølgelig problemformuleringen. Man kan læse mere om dette i (Rienecker og Jørgensen 2000, kap. 9). Teorier fungerer ikke kun som noget, der kan generere hypoteser der skal testes. I stedet fungerer teori bl.a. som idégenerator, som begrebsleverandør, som distanceskaber, som perspektivgiver. I mere konstruktivistiske traditioner fungerer teorier snarere som analysestrategier end som systematisk sammensatte sætninger om et afgrænset felt af virkeligheden.

Snarere end at se de cirkulære betingelsesforhold mellem teori-empiri-metode som et problem, gælder det om at oparbejde en bevidsthed om perspektivafhængigheden af ens analyser. Det handler om at gøre perspektivet så eksplicit som muligt. Forskellige opfattelser af hvad en organisation er, afføder således forskellige metoder, som igen har betydning for hvad man kan få øje på som empiri, hvad der så igen udstikker rammerne for mulige indsigter. Man kan forsøge at gøre sine antagelser om den studerede genstand mere bevidst. Det kræver teoretisk arbejde. Går man ud fra at organisationen agerer rationelt og ud fra nogle bevidste mål/middelkæder, så formulerer man andre problemstillinger, end hvis man går ud fra at eksempelvis beslutninger træffes gennem nogle mere eller mindre vilkårlige tidsmæssige sammenfald af problemer/løsninger/ beslutningsanledninger/beslutningstagere. Her kan nogle af videnskabsteoriens begreber være en hjælp til at gøre sig selv bevidst om sine antagelser. Der er med andre ord ikke én rigtig og universel metode, som giver objektiv erkendelse. I stedet må man acceptere en form for zig-zag-perspektivisme, hvor perspektivet må udarbejdes i forhold til det man undersøger, og den problemstilling man arbejder med. Samtidig med at det man undersøger konstrueres ud fra det perspektiv man benytter.

Forholdet mellem genstand og perspektiv er nogle gange mere sammenvævet. Perspektivet sætter, hvad vi kan se. Der er ikke en identisk genstand vi kan belyse med forskellige perspektiver, idet de forskellige perspektiver sætter forskellige genstande. Det fører til spørgsmålet om, hvordan man så vælger det perspektiv man arbejder ud fra. Der er her et element af vilkårlighed, men ikke uden visse kriterier, fx at man føler sig tiltalt af perspektivet, at man har på fornemmelsen, at det er relevant – og efterhånden som man benytter sig af det - at det faktisk i forhold til den givne analyse viser sig at ”performe”, altså at kaste indsigter af sig, at kunne ordne empirien, skabe mønstre i den.

Litteratur:

Man kan ikke give én beskrivelse af alle videnskabelige retningers opfattelse af forholdet mellem teori, empiri og metode. Der findes derfor heller ikke én samlet, generel beskrivelse af det forhold. Men man kan starte med at læse (Launsø og Rieper 2000) – og her gå efter, hvordan de etablerer forholdet. Kapitel 9 i (Rienecker og Jørgensen 2001) diskuterer pragmatisk forholdet mellem teori, empiri og metode. Man kan også læse indledende om teories betydning i forskningsprocessen i (Lunde og Ramhøj 1995 kap. 4). Nogle mere videnskabsteoretiske diskussioner af forholdet mellem teori og empiri finder man også i (Alvesson og Sköldbberg 1994) kap. 2. I (Pedersen 1985) finder man en tankevækkende problematisering af sondringen mellem teori og empiri. I (Andersen 1990) finder man de mest gængse af videnskabsteoriens begreber præsenteret - og kædet sammen med metodeovervejelser. Metoderne sættes ind i en videnskabsteoretisk sammenhæng og mister således deres erkendelsesteoretiske uskyld. Metoder hænger sammen med særlige teorier og dermed antagelser om virkelighedens beskaffenhed. Metoder er ikke neutrale redskaber.

III Proces, kvalitet og formalia

Dette afsnit handler om forskellige aspekter ved det at skrive en opgave.

Problemformulering

Har man ikke tidligere skrevet en akademisk opgave kan man nogle gange undre sig over, så meget fokus der er på problemformuleringen. Ofte fylder den jo ikke mere end et par linjer og er jo sådan set ”en bette pjosker”, som Højholts Gitte siger om dagbladet Information. Når der alligevel er fokus på problemformuleringen, er det fordi den er dét overordnede spørgsmål, som holder opgaven sammen. Problemformuleringen er således også omdrejningspunkt for gruppens diskussioner af, hvad det egentlig er man undersøger. Problemformuleringen er ikke

nødvendigvis formuleringen af et problem, forstået som en vanskelighed vi gerne vil løse. Problemformuleringen er simpelthen det centrale spørgsmål (og ofte med opklarende underspørgsmål), som opgaven søger at besvare. Dermed bliver problemformuleringen det der skaber opgavens røde tråd, den bliver kriteriet for, hvad der skal med i opgaven (nemlig det der er nødvendigt for at svare på problemformuleringen – eller for at muliggøre en besvarelse) og hvad der ikke skal med (nemlig det der ikke bidrager til en besvarelse af problemformuleringen). Det er derfor også vigtigt at kvalificere problemet, bl.a. ved at overveje hvad der gør problemet relevant, for hvem det er et problem, hvilke antagelser der ligger bag problemet m.m.

Det kan være frustrerende at problemformuleringen styrer projektet, samtidig med at projektet i perioder synes at styre problemformuleringen. Det er således ikke sjældent, at man først til sidst i processen kan formulere den endelige problemformulering. Forskningen består således i høj grad i jagten på det greb, det spørgsmål, der lader mange ting føje sig sammen. Og det at man har fået konstrueret en sådan sammenhæng, kommer bl.a. til udtryk ved, at man kan formulere en problemformulering. Ifølge den hermeneutiske filosof Gadamer forstår man en tekst, når man forstår hvilket spørgsmål den er svar på. Det er således formuleringen af spørgsmålet, som er ”produktet” af ens analyser. Således er problemformuleringen ikke alene en form for styringsværktøj i forhold til at afgøre hvad der er relevant/irrelevant, det er også en form for kvalitetskontrol. Har man store problemer med at få formuleret sin problemformulering, hænger det formodentlig ikke kun sammen med, at man ikke ved hvad man vil undersøge. Det kan også hænge sammen med, at man endnu ikke er klar over, hvad det er for en fortælling man kan fortælle. De fleste vil således opleve, at de cykler frem og tilbage mellem diskussioner af problemformuleringen og så arbejdet med dele af projektet. Det kan være frustrerende ikke at vide præcis hvad man laver. Men trøsten er, at når man ved præcist hvad man laver, så er projektet som regel også stort set færdigt.

Litteratur:

(Rienecker 2001) giver gode råd til udarbejdelsen af problemformulering. (Olsen og Pedersen 2003) skriver også om problemstilling/problemformulering, men giver også en lidt mere overordnet karakteristik af det problemorienterede projektarbejde. (Pedersen 1985) problematiserer, hvordan vi er kommet til at opfatte noget som et problem.

Genrekrav og projektarbejdet som proces

Når man skriver en opgave kan man komme i tvivl om både stort og småt: hvilke krav er der til den genre man er i gang med, hvordan skal referencerne se ud, hvad er forskellen på citat og

parafrase, er der nogle krav til hvordan opgaven disponeres, hvordan undgår man skriveblokering, hvordan søger man litteratur osv. Nogle af disse spørgsmål kan man finde konkrete svar på (hvordan skal referencerne fx se ud). Men svarene på spørgsmålet om hvilke genrekrav der opereres med, kan være mere underforståede og sværere at eksplicite.

Projektarbejde kan give anledning til frustration og en følelse af usikkerhed, når man ikke kan få fastlagt præcist hvad det er man undersøger. Men man skal ikke frustreres over sin egen frustration eller lade sig gå på af, at man ikke lige ved hvad man studerer, hvorfor man studerer det eller hvordan man studerer det – det er helt normalt. Og når man ved det, så er hovedparten af projektet som regel lavet. En del af frustrationen skyldes et vilkår for arbejdet med videnskabelige analyser. Vilkåret er at både spørgsmål/perspektiv og den analyserede genstand er afhængige variable. Eller sagt på en anden måde: Hvordan genstanden står frem afhænger af, hvilket perspektiv man anlægger, hvilket spørgsmål man stiller. Men samtidig er det ikke alle spørgsmål/perspektiver, der er lige relevante i forhold til en given genstand. Denne gensidige afhængighed mellem spørgsmål/perspektiv og genstand betyder, at en væsentlig del af analysearbejdet består i stadige pendlinger frem og tilbage mellem teori/empiri eller mellem spørgsmål/genstand. Det er samtidig en pendling karakteriseret ved en dobbelt usikkerhed, nemlig en usikkerhed om, hvad det egentlig er man studerer, og om hvad det egentlig er for et spørgsmål man stiller.

Litteratur:

I forhold til nogle af frustrationskilderne (også dem der kommer af gruppearbejdet) kan man læse del 1 og 2 i (Olsen og Pedersen 2003), som har kapitler om projektarbejdet som proces og om gruppeprocesser/problemer.

I forhold til genrekrav (formalia, kvalitetskriterier, vejledning, skriveproces, sprog, disposition m.m.) giver (Rienecker og Jørgensen 2000) svar på mange spørgsmål. Den er meget nyttig som opslagsbog.

Kvalitetskriterier og videnskabsteori

Diskussionen af kvalitetskriterier for videnskabelige analyser er videnskabsteoriens gebet. Det handler om analysernes og konklusionernes reliabilitet og validitet og om måder at afgøre/diskutere det på. Man kan, ikke mindst hvis man kommer fra en naturvidenskabelig tradition, stå uforstående overfor hvilke krav der stilles. På den ene side er der tilsyneladende ikke konsensus om nogle helt faste metoderegler, som, hvis de overholdes, sikrer accept af resultatet. På den anden side kan man ikke sige hvad som helst. Den konkrete projektvurdering

forholder sig ikke mindst til kravene i studieordningen. Derudover ligger der i de perspektiver man arbejder med specifikke kvalitetskriterier. Et af de mere basale men også mere diffuse kvalitetskrav handler om at have en ”fortælling”. At finde en vinkel på stoffet, som kan kæde mange forskellige aspekter, citater, handlinger, fænomener sammen i en sammenhængende fortælling. Det handler om både skribentens og læserens oplevelse af at ”tingene falder på plads”. Et kvalitetskriterium er således, at læseren lader sig overbevise – ikke helt ulig evidensbaseret medicins kvalitetskriterium: nemlig at det virker.

I mangel på meget håndfaste kvalitets- eller gyldighedskriterier bliver ”refleksion” et vigtigt kvalitetskriterium. I videnskabens verden hedder den subdisciplin, som har specialiseret sig i at reflektere over videnskaben, for videnskabsteori. Videnskabsteori er, som navnet siger, teori om videnskaben. Videnskabsteorien rummer begreber som hjælper til at reflektere over hvad man har gang i, når man arbejder med videnskab – enten andres eller egne produktioner. Videnskabsteori er videnskabens refleksionsteori, ligesom den økonomiske videnskab er økonomiens refleksionsteori og den politiske videnskab er politikens refleksionsteori. Videnskabsteorien kan således kvalificere ens selvrefleksion; en refleksion som er en uomgængelig del af (kritisk) videnskabelig aktivitet. Det gælder bl.a. om at øve sig i at analysere nogle af de mange antagelser, der med nødvendighed ligger i et projekt. Tanken er at projektarbejdet kan vinde i kvalitet ved at man gør antagelserne så eksplicitte som muligt, så man kan diskutere og forholde sig til dem. Her skal nævnes to centrale begreber, nemlig epistemologi og ontologi.

Epistemologi (erkendelsesteori) handler om vores muligheder for at vide noget om noget. Hvilke antagelser ligger der i projektet om erkendelsens muligheder og status? Går rapporten (implicit) ud fra at den kan afspejle virkeligheden? Hvilken status antager den (måske) at erkendelsen har? Erkendelsesteorien er en filosofisk (og videnskabsteoretisk) refleksion over vilkårene, mulighederne og grænserne for erkendelse. Der findes såvel en række forskellige temaer (bl.a. erkendelsens grundlag og sandhedskriterier,) som en række forskellige erkendelsesteoretiske positioner (bl.a. realister/idealister, empirister/apriorister). Erkendelsesteorien kan levere nogle greb til brug for refleksionen over hvilke antagelser man selv opererer med i sine analyser.

Ontologi. Ontologi handler om hvordan verden er skruet sammen, hvad den består af, hvad noget er i sig selv. Alle opererer med mere eller mindre midlertidige ontologiske antagelser – hvilke kan man lokalisere i et givet projekt? Er der fx en antagelse om hvad en organisation er, hvad styring er, hvad politik er?

En anden vej til at styrke refleksionerne over sine egne analyser er at trække på Toulmins argumentationsmodel (Jørgensen og Onsberg 1999). Når man arbejder med projekter og

analyser, producerer og analyserer man en række argumenter, påstande og begrundelser for dette og hint. Her kan Toulmins argumentationsmodel være en måde at få splittet argumenterne op i nogle dele, så det bliver lettere at gennemskue, hvilke belæg og antagelser man selv og andre måtte have i en given argumentation. Det kan øge ens tekstanalytiske kompetence markant at træne i at anvende modellen, eksempelvis på nogle medstuderendes oplæg.

Litteratur:

Se (Alvesson og Sköldbberg 1994) for en bestræbelse på netop at sætte refleksionen som det gennemgående kriterium. Hos Alvesson og Sköldbberg finder man også en diskussion af forskellige sandhedsbegreber (kapitel 2). I forhold til en vurdering af projektets konklusioner bruger man nogle gange begreber om reliabilitet og validitet (de begreber redegøres der for i (Launsø og Rieper) samt (Olsen og Pedersen 2003 kap.10)).

Det 20. århundrede frembragte en del forskellige teorier om videnskab, både normative og deskriptive. I den almindelige videnskabsteoretiske kanon nævner man som oftest bl.a. logisk positivisme, kritisk rationalisme (Popper), videnskabelige paradigmer (T. Kuhn) og kritisk teori. Et overblik over traditionelle positioner og temaer i samfundsvidenskabernes videnskabsfilosofi finder man i (Gilje og Grimen 1993). Det samme finder man i (Fuglsang og Olsen), som også har nyere positioner med.

Der findes adskillige filosofiske introduktioner til de centrale erkendelsesteoretiske problematikker og positioner. I forhold til samfundsvidenskab kan man fx checke (Fuglsang og Olsen 2004) og her gå efter ”epistemologi”.

(Andersen 1990) giver i kapitel 1 en kort bestemmelse af hvad videnskabsteori er, og hvad formålet er med den.

Kapitel 2 i (Rienecker og Jørgensen 2001) handler om de mere opgavetekniske kvalitetskriterier i ”den gode opgave”.

Man kan læse om Toulmins argumentationsmodel i (Rienecker og Jørgensen kap. 10), i (Jørgensen og Onsberg 1999) eller mere omfattende hos Toulmin selv (Toulmin 2003).

IV Litteratur

Jeg har delt litteraturen op i to. Dels en basispakke med bøger der supplerer hinanden, og således giver en basal dækning fra videnskabsteori over metode til opgaveskrivning (en god basispakke at have ved hånden til inspiration og opslag), dels den øvrige litteratur der henvises til i ovenstående tekst. Den kan frekventeres ud fra særlige interesser.

En basispakke af metodelitteratur og videnskabsteori:

Alvesson, Mats og Kaj Sköldbberg (1994): *Tolkning og reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur. Engageret og vidende bidrag til centrale diskussioner i spændet mellem videnskabsfilosofi og metode, således at man får perspektiveret metodediskussionerne. Bogen sætter reflektion som en central metodisk del af kvalitative analyser. Findes også i en engelsk udgave. Kræver noget af sin læser, men er til gengæld mere på højde med faktisk kvalitativ forskningspraksis end de fleste andre introduktioner til videnskabsteori.

Launsø, Laila og Olaf Rieper (2000): *Forskning om og med mennesker. Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskningen*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. Gedigen og anvendelig generel metodebog, der kommer rundt om mange traditionelle metodetemaer.

Olsen, Poul Bitsch og Kaare Pedersen (2003): *Problemorienteret projektarbejde: en værktøjsbog*. Roskilde Universitetsforlag. God og anvendelig bog, der har vinklet videnskabsteori- og metodediskussioner så de bliver direkte relevante i forhold til projektarbejdet. Også kapitler om gruppearbejde som proces, problemformulering m.m.

Rienecker, Lotte og Peter Stray Jørgensen (2000): *Den gode opgave – opgaveskrivning på videregående uddannelser*. København: Samfundslitteratur. Meget nyttig (opslags-)bog, som svarer på mange af de konkrete spørgsmål, man sidder med i forbindelse med opgaveskrivning. Kommer med mange relevante gode råd og nyttige oplysninger.

Rienecker, Lotte (2001): *Problemformulering på de samfundsvidenskabelige uddannelser*. København: Samfundslitteratur. Kort og letlæst hæfte på 39 sider om de væsentligste aspekter ved problemformuleringen. Inkl. eksempler på gode problemformuleringer.

Fuglsang, Lars og Poul Bitsch Olsen (2004)(red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag. Kan bruges som opslagsværk af dem der bliver trætte af at høre referencer til positivisme, diskursteori, ANT (aktør-netværk-teori) m.m. uden at vide, hvad ordene betyder.

Øvrig litteratur der er henvist til ovenfor

Andersen, Heine (red.)(1990): *Videnskabsteori og metodelære. Bind I. Introduktion*. København: Samfundslitteratur.

- Andersen, Ib (1999): *Den skinbarlige virkelighed – om valg af samfundsvidenskabelige metoder*. København: Samfundslitteratur. Bogen beskriver faserne i en forskningsproces – fra de indledende ideer over problemformulering, dataindsamling, analyse og frem til afrapportering.
- Andersen, Ib, Finn Borum, P.H. Kristensen og P. Karnøe (1992): *Om kunsten at bedrive feltstudier – en erfaringsbaseret forskningsmetodik*. København: Samfundslitteratur.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (1994): *Institutionel historie – en introduktion til diskurs- og institutionsanalyse*. COS-rapport nr. 10/94, HHK.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Lubmann*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Beedholm, Kirsten (2003): *Forandring og trægthed i den sygeplejefaglige diskurs*. En Ph.d.-afhandling. Viborg: Forlaget PUC.
- Boolsen, Merete Watt (2004): *Kvalitative analyser i praksis – genveje til problem, teori, metode og analyse*. København: Forlaget Politiske Studier
- Borum, Finn (2003): "Amternes arbejde med nye ledelsesstrukturer", side 133-168 i Borum, Finn (red.)(2003): *Ledelse i sygehusvæsenet*, København: Handelshøjskolens forlag.
- Bredsdorff, Nils (2002): *Diskurs og konstruktion - en samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen*. København: Forlaget sociologi/Samfundslitteratur.
- Bøggild, Jacob, Stefan Iversen og Henrik S. Nielsen (red.)(2004): *Dekonstruktion*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Christensen, Gudrun og Anker Brink Lund i Lunde og Ramhøj 1995
- Collin, Finn (2003): *Konstruktivisme*. København: Samfundslitteratur.
- Collin, Finn og Simo Køppe (red.)(2003): *Humanistisk Videnskabsteori*. DR Multimedie.
- Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (2005a): *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag.
- Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (2005b): *Socialkonstruktivistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag.
- Fairclough, Norman (2008): *Kritisk diskursanalyse: En tekstsamling*. Hans Reitzels forlag.
- Fibiger, J. og G. Lütken (2008)(red.): *Litteraturens tilgange. Metodiske angrebsvinkler*. København: Gad.
- Gannik, Dorte Effersøe (2000) "the social construction of diagnosis" in Gannik og Launsø (ed.)(2000): *Disease, Knowledge, and Society*. København: Samfundslitteratur.
- Gilje, Nils og Harald Grimen (1993): *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget. (En generel og traditionel videnskabsteoretisk introduktion specielt i forhold til samfundsvidenskaberne).
- Hastrup, Kirsten (red.)(2003): *Ind i verden. En grundbog i antropologisk metode*. København: Hans Reitzels forlag.
- Iversen, Stefan og Henrik Skov Nielsen (red.)(2004): *Narratologi*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red.)(2005): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Jensen, Casper Bruun, Peter Lauritsen og Finn Olesen (red.)(2007): *Introduktion til STS – Science, Technology, Society*. København: Hans Reitzels Forlag
- Jørgensen, Charlotte og Merete Onsberg (1999): *Praktisk argumentation*. København: Teknisk Forlag.
- Kirkeby, Ole Fogh (1994): *Verden, ord og tanke. Sprogfilosofi og fænomenologi*. København: Handelshøjskolens forlag.
- Kjørup, Søren (1999): *Menneskevidenskaberne. Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*. Roskilde: Roskilde universitetsforlag. (Som titlen siger: en bog om humanioras videnskabsteori. Den er klart skrevet, og kapitel 4 kan læses for sin kontrastering af naturvidenskabelige metoder med andre (humanistiske metoder).
- Knudsen, Morten (2004) *Beslutningens vaklen. En systemteoretisk analyse af moderniseringen af et amtskommunalt sundhedsvæsen*. Ph.d. afhandling, CBS, Samfundslitteratur.
- Kragh, Helge og Stig Andur Pedersen (1991): *Naturvidenskabens teori - en indføring i naturvidenskabernes og teknologiens filosofiske problemer*. København: Nyt Nordisk forlag.
- Kristiansen, Søren og Hanne Kathrine Krogstrup (2004): *Deltagende observation: introduktion til en samfundsvidenskabelig metode*. København: Hans Reitzels forlag.
- Kvale, Steinar (1997): *Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels forlag.
- Lunde, Inga Marie og Pia Ramhøj (red.)(1996): *Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskab. Kvalitative metoder*. København: Akademisk forlag.
- Mik-Meyer, Nanna og Kaspar Villadsen (2007): *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. Hans Reitzels Forlag.
- Nielsen, J.C.Ry og Pål Repstad: "Fra nærhed til distance – og tilbage igen. Om at analysere sin egen organisation". Artiklen kan findes på:
http://www.business.aau.dk/hd/hdo/haandbog/bilag_5.htm
- Nygaard, Claus (red.)(2005): *Samfundsvidenskabelige analysemetoder*. København: Forlaget Samfundslitteratur
- Olsen, H. (1998): *Tallenes talende tavshed. Måleproblemer i surveyundersøgelser*. København: Akademisk forlag.
- Pedersen, Anne Reff (2000): *Den udfoldende praksis. Policyfortællinger om pleje og behandling af svage gamle i social- og sundhedssektoren*. Roskilde Universitetsforlag.
- Pedersen, Kirsten Bransholm og Lise Drewes Nielsen (red.)(2001): *Kvalitative metoder – fra metafor-teori til markarbejde*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. (Rumrer metodisk reflekterende eksempler på en række forskellige kvalitative forskningsprocesser. Blandede artikler af forskellige forfattere. Rumrer mere konkrete beskrivelser af nogle af de mange valg man træffer, når man arbejder med kvalitative metoder).
- Pedersen, Ove Kaj: "Nok et problem". Trykt i Ingeman, Jan Holm (Red)(1985): Forlaget Samfundsøkonomi og Planlægning.
- Pedersen, Ove Kaj (1995): "Problemets anatomi. Eller problemet, der er et problem." pp. 10-21 in *Tendens. Tidsskrift for kultursociologi*. Årg.7 nr. 1
- Petersson, Olof (1989): *Metaforens makt*. Carlsson.
- Politikens Filosofi-leksikon – nyttigt opslagsværk.

- Rennison, Betina Wolfgang (2003): *Offentlig ledelse i tekst, tal og tale. En konstitutionskamp i tid og rum.*
Ph.d. afhandling, Handelshøjskolen i København/Samfundslitteratur.
- Svenningsen, Signe (2004): *Den elektroniske patientjournal og medicinsk arbejde - reorganisering af roller, ansvar og risici på sygehuse.* København: Handelshøjskolens forlag.
- Toulmin, Stephen E. (2003): *The uses of argument.* Cambridge University Press.
- Wenneberg, Søren Barlebo (2002): *Socialkonstruktivisme. Positioner, problemer og perspektiver.*
København: Samfundslitteratur.